

جایگاه پدافند غیر عامل در تامین امنیت بین الملل

عبدالله عبدالمطلب*

نرگس جدیدی^۲

۲۵۱

پژوهش‌های بین‌الملل
روابط بین‌الملل

فصلنامه
پژوهش‌های
روابط بین‌الملل،
دوره نهم، شماره
پیاپی سی و پنجم،
زمستان ۱۳۹۸
ویژه‌نامه تحولات
منطقه‌ای و
بین‌المللی

چکیده

امنیت به‌عنوان یکی از محوری‌ترین نیازهای بشر و به‌عنوان یکی از مفاهیم مهم روابط بین‌الملل همواره مورد توجه پارادایم‌های روابط بین‌الملل بوده است. پدافند غیر عامل به‌عنوان یکی از مؤثرترین و پایدارترین روشهای دفاع و تامین امنیت در مقابل تهدیدات، همواره مد نظر اکثر کشورهای جهان قرار داشته است و حتی کشورهایی مانند آمریکا و شوروی سابق با وجود برخورداری از توان نظامی بسیار بالا به این موضوع به‌صورت ویژه‌ای توجه داشته‌اند و کشوری مانند سوئیس با وجود بی‌طرفی در دو جنگ جهانی و مواجه نبودن با تهدید به این موضوع توجه بسیار زیادی دارد. در پژوهش حاضر به این پرسش می‌پردازد که پدافند غیر عامل چه جایگاهی در تامین امنیت در روابط بین‌الملل دارد. هدف از این تحقیق بررسی نقش پدافند غیر عامل در امنیت است. روش تحقیق صورت توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز تحقیق با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با مراجعه به منابع معتبر، کتب و مقالات گردآوری شده است. نتایج نشان می‌دهد. عدم احساس آرامشی که از طریق پدافند غیر عامل به وجود می‌آید، مهم‌ترین مانع در مسیر حرکت کشورها به سمت اهداف از پیش تعیین شده است.

واژگان کلیدی: پدافند غیر عامل، پدافند عامل، امنیت، امنیت روانی.

۱. دانشیار دانشکده معارف دانشگاه علامه طباطبای

* abdollah_ab@yahoo.com

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی

مقدمه

پدافند غیرعامل و بهره‌گیری از منافع آن تنها زائیده عقل انسان نیست و خداوند حکیم که مخزن تمام علوم نزد اوست می‌فرماید:

"و ما به او (حضرت داود (علیه السلام) ساخت زره را تعلیم نمودیم تا شما را از آسیب جنگ در امان بدارد. پس آیا از شکر گزارانید؟ (انبیاء؛ ۸۰)"

پدافند غیر عامل موضوعی است که امروزه نیروهای نظامی و غیر نظامی کشورهای دنیا را درگیر خود کرده است. پدافند به دو بخش ۱- پدافند غیرعامل ۲- پدافند عامل تقسیم می‌شود. پدافند غیرعامل مجموعه اقداماتی است که سبب می‌شود آثار تهاجم دشمن در حوزه‌های مختلف به حداقل خسارت ممکن منتج شود

منظور از پدافند غیرعامل عبارت است از مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح‌هایی است که با استفاده از ابزار، شرایط و حتی‌المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی به صورت خود اتکا صورت گیرد چنین اقداماتی از یک سو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاهش و امکان بازسازی مناطق آسیب‌دیده را با کمترین هزینه فراهم می‌سازد. در حقیقت طرح‌های پدافند غیرعامل قبل از انجام مراحل تهاجم و در زمان صلح تهیه و اجرا می‌گردند. (موحدی نیا، ۱۳۸۳: ۲۱). با توجه به فرصتی که در زمان صلح جهت تهیه چنین طرح‌هایی فراهم می‌گردد. ضروری است این قبیل تمهیدات در متن طراحی‌ها لحاظ گردند. می‌توان مجموعه اهدافی که برنامه‌ریزی در زمینه پدافند غیرعامل به دنبال آنهاست به شرح ذیل خلاصه نمود:

۱ - کاهش قابلیت و توانایی سامانه‌های شناسایی، هدف‌یابی و دقت هدف‌گیری تسلیحات آفندی دشمن

۲- بالا بردن قابلیت بقاء استمرار عملیات و فعالیت‌های حیاتی و خدمات‌رسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور در شرایط وقوع تهدید، بحران و جنگ.

۳- تقلیل آسیب‌پذیری و کاهش خسارت و صدمات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیر نظامی کشور در برابر تهدیدات و عملیات دشمن -

- ۴- سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن.
  - ۵- صرفه‌جویی در هزینه‌های تسلیحاتی و نیروی انسانی.
  - ۶- فریب و تحمیل هزینه بیشتر به دشمن و تقویت بازدارندگی
  - ۷- افزایش آستانه مقاومت مردم و نیروی خودی در برابر تهاجمات دشمن.
  - ۸- حفظ روحیه و انسجام وحدت ملی و حفظ سرمایه‌های ملی کشور
  - ۹- حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی و استقلال کشور
- پدافند غیرعامل از طریق توسعه ظرفیت‌های دفاعی و ارتقای آستانه تحمل عمومی، ضمن افزایش توان بازدارندگی ملی و مقاومت غیر عامل نیز چهره‌ای متفاوت به خود گرفته است. به همین دلیل در امنیت ملی باید توجه بیشتری به پدافند غیرعامل به عمل آید. راهبرد دفاعی تابعی از شرایط و وضعیت مؤلفه‌های عمده دخیل در امنیت ملی است و از این رو، متناسب با نوع تهدیدها و سطح اقتدار ملی، نوع راهبردهای دفاعی نیز تغییرپذیر می‌گردند (ساعد و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۰۳). همچنین برای حفظ منابع و امکانات ملی و افزایش توانمندی‌های بالقوه و بالفعل دفاع از این منابع و امکانات در مقابل تهدیدات نظامی، پدافند غیر عامل یکی از موثرترین، پایدارترین، کم هزینه‌ترین و کم آسیب‌ترین و اطمینان بخش‌ترین روش‌های حفظ و دفاع از سرمایه‌های ملی در مقابل تهدیدات محسوب می‌شود. (زمان‌زاده دربان، ۱۳۸۶) که به عنوان شیوه‌ای متداول به صورت گسترده یا محدود همواره مورد استفاده تمامی کشورها بوده است.

ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق

دلایل ناظر بر ضرورت موضوع تحقیق:

- ۱- وجود تهدیدات دائمی برای کشورها با توجه به رشد سلاح‌های هسته‌ای
- ۲- سرعت توسعه پدافند غیرعامل در اکثر کشورها و برخورداری روز افزون آنها از مزایای این نوع پدافند.

۱. روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع نظری می‌باشد، پژوهش نظری نوعی پژوهش بنیادی است، که از روشهای استدلال و تحلیل عقلانی استفاده می‌کند و بر پایه مطالعات کتابخانه‌ای انجام می‌شود. بر همین اساس در پژوهش حاضر سعی شده است تا با توجه به ماهیت موضوع کار و نیز در راستای رسیدن به هدف اصلی تحقیق یعنی روشن نمودن جایگاه پدافند غیر عامل در تامین امنیت و چگونگی برنامه‌ریزی برای اجرای صحیح آن و آشنایی هرچه بیشتر مردم و دستگاه‌ها با آن، با استفاده از روش اسنادی-کتابخانه‌ای و بهره‌گیری از منابع نگاشته شده پیشین ابعاد و اهمیت موضوع پدافند غیر عامل را روشن‌تر کنیم.

۲. پیشینه تاریخی پدافند غیر عامل

می‌توان ادعا نمود که قدمت پدافند غیر عامل به قدمت تمدن بشری باز می‌گردد. لیکن این موضوع برای نسل‌های بشر به صورت تلاش آنها برای حراست و مراقبت در برابر دشمنان طبیعی و انسانی نمایان شده است و در طول تاریخ تمهیداتی را برای در امان ماندن از این حوادث مدنظر داشته است. برج و باروهای حفاظتی شهرها، قلعه‌ها و حصارها نمونه‌های بارزی در این خصوص می‌باشند. در عصر جدید نیز با توجه به مقتضیات عالم جدید و ایجاد دولت‌ها، این موضوع از حیثه شهری به گستره ملی انتقال پیدا نمود. با بروز جنگ جهانی اول و دوم و کشیده شدن پای جنگ‌ها به شهرها این موضوع اهمیت بیشتری یافت و شکل علنی به خود گرفت (Civil defense and other emergencies, 2018).

در جنگ جهانی دوم که استفاده از هواپیما و بمب باران شهرها و مراکز صنعتی و سرمایه‌گذاری و پس از آن استفاده از موشک توسط آلمان نازی شروع شد خسارت‌های ناشی از جنگ و به خصوص آسیب‌هایی که به مردم و بخشهای غیرنظامی وارد شد نسبت به جنگ جهانی اول سیر صعودی داشت و این موضوع باعث شد تا کشورهای درگیر و دور از جنگ به پدافند غیر عامل اهمیت مضاعفی بدهند، و حتی کشوری مانند سوئیس که در طول هر دو جنگ جهانی بی‌طرفی خود را حفظ کرده بود با شتاب

فزاینده‌ای به ساخت پناهگاه‌های مقاوم در مقابل انفجارات اتمی اقدام کرد (وزارت مسکن، ۱۳۸۶). ارتش نازی برای ساخت هواپیماهای بمب افکن و موشک‌های وی دو که برای اولین بار در هشتم سپتامبر ۱۹۴۴ در میان بهت و حیرت جهانی لندن را هدف قرار داد از پناهگاه‌های مستحکم و تونل‌های ایجاد شده در دل کوه‌ها به صورت گسترده‌ای استفاده می‌نمود و ساختمان‌های نظامی و اداری را با مصالح مقاوم و طراحی ویژه که اصول پدافند غیر عامل در آن‌ها به خوبی رعایت شده بود احداث می‌کرد. پس از پایان جنگ جهانی دوم و محدودیت‌های اعمال شده در زمینه ساخت انواعی از تسلیحات تهاجمی علیه آلمان، باعث شد این کشور توسعه پدافند غیرعامل را با دو هدف عمده بازدارندگی و حفاظت از منابع و تأسیسات در صورت تهاجمات نظامی در دستور کار خود قرار داد. توسعه پدافند غیرعامل در آلمان باعث گردید تا علاوه بر سازمان‌های دولتی، شرکتها و موسسات غیردولتی نیز به صورت داوطلبانه و افتخاری در این زمینه با دولت همکاری نمایند. و اکنون بسیاری از تأسیسات و ساختمان‌های این کشور به صورت دو منظوره احداث می‌شوند تا علاوه بر کاربری‌های متفاوت در وضعیت عادی، در شرایط بحرانی به پناهگاه تبدیل شوند که از جمله این مراکز می‌توان به خطوط و ایستگاه‌های مترو و پارکینگ و زیرزمین ساختمان‌های بزرگ اشاره کرد. در این مراکز تمام تمهیدات لازم برای تأمین نیازهای ضروری مردم به کار گرفته شده است و در زمان کوتاهی با سازماندهی و تمرین‌هایی که از قبل انجام می‌شود به عنوان پناهگاه برای استفاده عموم آماده می‌گردند.

همچنین بخش خصوصی و مالکان واحدهای مسکونی در صورت رعایت اصول دفاع غیرعامل در ساخت و سازها از دولت کمک مالی دریافت می‌نمایند و ساخت پناهگاه در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز مشابه نیز الزامی است (موسوی، ۱۳۸۴: ۷۰). شوروی سابق در سال ۱۹۶۰ میلادی نسبت به تأسیس سازمان دفاع غیر عامل اقدام کرد که به سرعت توسعه یافت و در سال ۱۹۶۶ با انتصاب سپهبد آلتونین از سوی الئونید برژنف به عنوان رئیس، این سازمان تحول بزرگی پیدا کرد و ساخت پناهگاه‌های ضدهسته‌ای و دو منظوره کردن بسیاری از تأسیسات مانند ایستگاه‌ها و معابر مترو و پارکینگ‌های زیر زمینی در دستور کارش قرار گرفت و با ایجاد استحکامات ایمن و

زره‌های مقاوم در مقابل انواع بمب و موشک توسعه یافت. اگر چه اقدامات شوروی در زمینه پدافند غیرعامل بسیار گسترده‌تر از این موارد است اما ملاحظات امنیتی مانع انتشار اطلاعات مربوط به آنها شده است. در آمریکا پس از گذشت بحران‌های برلین و کوبا در سال ۱۹۶۳، موضوع ساخت پناهگاه‌های خانگی و دسته جمعی مطرح و به صورت پراکنده اقداماتی به عمل می‌آمد تا اینکه در سال ۱۹۷۹ مدیریت امور اضطراری با هدف حفظ بقا به هنگام شرایط اضطراری، نواحی دهگانه‌ای را در سرتاسر کشور تأسیس نمود، و پس از مدتی بیش از ۴۰۰۰ مرکز محلی و ایالتی برای حفاظت در مقابل حملات احتمالی ایجاد شد. البته احداث پناهگاه‌های مقاوم در مقابل حملات هسته‌ای در آمریکا قبل از تشکیل این سازمان شروع شده بود (وزارت مسکن، ۱۳۸۶). توسعه پدافند غیرعامل در آمریکا به گونه‌ای بود که مرد دفاع غیرعامل این کشور به نام یوجین. پی وینگر برنده صلح نوبل شد و با توجه ویژه‌ای که در برنامه استراتژی قدرت ملی رئیس جمهور وقت آمریکا به دفاع غیرعامل گردید عقب‌ماندگی‌های برنامه دفاع غیرعامل اصلاح شد و توسعه بیشتری یافت. از سال ۱۹۵۴ و پس از انتشار نتایج آزمایش‌های هسته‌ای آمریکا، در کشور کانادا به موضوع پدافند غیرعامل توجه خاصی مبذول گردیده است و دولت مرکزی به تدوین اصول و تنظیم همکاری دولت و نیروهای مسلح، آموزش مسئولان و مردم، گسترش برنامه‌های تحقیقاتی پرداخته است (قشمی، ۱۳۸۸: ۲۹).

۳. اهمیت و ضروریات پدافند غیرعامل

دفاع غیرعامل در واقع مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح‌هایی است که با استفاده از ابزار، شرایط و حتی المقدور بدون نیاز به نیروی انسانی به صورت خود اتکا صورت گیرد. چنین اقداماتی از یکسو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاهش داده و امکان بازسازی مناطق آسیب دیده را با کمترین هزینه فراهم می‌سازد. در حقیقت طرح‌های پدافند غیرعامل قبل از انجام مراحل تهاجم و در زمان صلح تهیه و اجرا می‌گردند. به کارگیری تمهیدات و ملاحظات پدافند غیرعامل علاوه بر کاهش شدید هزینه‌ها کارایی دفاعی طرح‌ها، اهداف و پروژه‌ها را در

زمان تهاجم دشمن بسیار افزایش خواهد داد. با پیچیده‌تر شدن جنگ‌ها و به کارگیری تکنولوژی و فناوری در جنگ‌های نوین، پدافند غیرعامل نیز چهره‌ی متفاوتی را به خود گرفته است. امروزه مردم برای ادامه زندگی نیازمند خدمات متفاوتی هستند و احتیاج به محیط آرام و قابل سکونت درون شهرها دارند و بایستی ایمنی و آسایش کافی داشته باشند.

در خصوص اهمیت دفاع غیرعامل می‌توان گفت که تجارب و شواهد ثبت شده در جنگ‌های گذشته تاریخ بشری و قرن حاضر نمونه‌های مستدل و انکارناپذیری است که اهمیت حیاتی پدیده دفاع غیرعامل را آشکارا ثابت می‌نماید. موارد مشروحه نمونه‌های بارز این اهمیت می‌باشند: به کارگیری اقدامات پدافند غیرعامل، موجب زنده ماندن و ادامه حیات و بقای نیروی انسانی می‌گردد.

۲۵۷

پژوهش‌های بین‌المللی
روابط بین‌الملل

جایگاه پدافند
غیرعامل در تامین
امنیت بین‌الملل

۴. اهداف دفاع غیرعامل

هدف از اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل کاستن از آسیب‌پذیری نیروی انسانی و تأسیسات و تجهیزات حیاتی و حساس و مهم کشور علیه حملات خصمانه و مخرب دشمن و استمرار فعالیت‌ها و خدمات زیربنایی و تأمین نیازهای حیاتی و تداوم اداره کشور در شرایط بحرانی ناشی از جنگ است. از جمله اهداف دفاع غیرعامل می‌توان به موارد ذیل یاد کرد:

- ۱- موجب زنده ماندن و حفظ بقای نیروی انسانی می‌گردد که با ارزش‌ترین سرمایه و موجودیت ملی کشور می‌باشد.
- ۲- موجب صرفه‌جویی کلان اقتصادی و ارزی در حفظ تجهیزات و تسلیحات می‌گردد.
- ۳- اقدامات دفاع غیرعامل سبب به وجود آمدن تأثیرات روحی و روانی مثبت در شهروندان و رزمندگان می‌گردد.
- ۴- حفظ توان خودی جهت ادامه فعالیت‌ها و تداوم عملیات تولید و خدمات رسانی.

۵- سلب آزادی و ابتکار عمل از دشمن و ایجاد شرایط سخت و دشوار برای وی در صحنه عملیات.

۶- توزیع ثروت، جمعیت و سرمایه ملی در کل فضای سرزمینی کشور از طریق اعمال سیاست تمرکز زدایی، آمایش سرزمین.

۷- پراکندگی زیر ساخت‌های کلیدی و مراکز حیاتی، حساس و مهم تولیدات محصولات کلیدی ایجاد آمادگی‌های لازم مقابله با دشمن در شرایط تهدیدات نامتقارن.

۸- افزایش آستانه مقاومت مردم و نیروهای خودی در برابر تهاجمات دشمن.

۹- کاهش مجموعه آسیب‌پذیری‌های کشور و نمایان نمودن اقتدار ملی ناشی از آن

به عنوان یکی از مولفه‌های بازدارندگی (Paine, Anderson, 2018)

۵. امنیت ملی و دفاع غیرعامل

امنیت یک موضوع اجتماعی است و از عوارض زندگی جمعی محسوب می‌گردد و با توجه به اینکه بخش عمده‌ای از نگرانی‌های فرد، مربوط به محیط اطراف اوست و موضوع حفاظت از خویش در قبال آن تجلی می‌یابد، امنیت غالباً در تعامل با پدیده‌ها و افراد دیگر معنا پیدا می‌کند، در باب اهمیت امنیت و نقش آن در پیشرفت فردی و اجتماعی باید گفت که بدون امنیت هیچ برنامه‌ای قابل اجرا نیست، در سطح ملی، امنیت مفهومی فراتر از بقا و صیانت ذات کشور دارد، به عبارت دیگر ممکن است در یک زمان تمامیت ارضی، استقلال و حاکمیت یک کشور محفوظ باشد لکن وجود تهدیدات جدی زندگی اجتماعی و سیاسی آن کشور را دستخوش آشوب و هراس و سردرگمی نماید، عدم احساس آرامشی که از این طریق به وجود می‌آید، مهمترین مانع در مسیر حرکت کشور به سمت اهداف از پیش تعیین شده است (عباس پور، ۱۳۸۵: ۳۸). برای مفهوم امنیت ملی تعاریف گوناگونی ارائه شده است، هر چند هیچ یک از آنها به طور کامل مورد توافق نیست ولی در هر یک از آنها نکات روشنگری وجود دارد. در فرهنگ روابط بین‌الملل آمده: "امنیت ملی حالتی است که ملتی فارغ از تهدید برای از دست دادن تمام یا بخشی از جمعیت، دارایی و یا خاک خود به سر می‌برد". در دایره المعارف علوم

اجتماعی این واژه چنین تعریف شده است "توان یک ملت برای حفظ ارزش‌های داخلی از تهدیدات خارجی"

در منابع سازمان ملل، امنیت ملی اینگونه تعریف شده است: "یک کشور هیچ گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکند و بتواند آزادانه گسترش و توسعه خویش را تعقیب کند" (Brandon, 2011).

در فرهنگ علوم سیاسی، امنیت ملی عبارت است: "از احساس آزادی کشور در تعقیب هدفهای اساسی و فقدان تهدید خارجی نسبت به منافع سیاسی و حیاتی کشور"، و والتر لیپمن، محقق آمریکایی در تعریف امنیت ملی می‌گوید "یک ملت وقتی دارای امنیت ملی است که در صورت اجتناب از جنگ بتواند ارزش‌های اساسی خود را حفظ کند و در صورت اقدام به جنگ بتواند آن را به پیش برد". (عباس پور، ۱۳۸۵: ۴۵).

مؤلفه‌های امنیت ملی

تمامی کشورها در سیاست داخلی و خارجی شان و نیز افراد، گروهها و احزاب موجود در کشورها بدون توجه به سلايق، اختلاف فردی، گروهی، طبقاتی، سه بیاسی و اجتماعی در خصوص چهار مؤلفه مشروحه ذیل اتفاق نظر دارند.

۱ - حفظ جان مردم

۲ - حفظ تمامیت ارضی

۳- حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی

۴- حفظ استقلال و حاکمیت کشور

مولفه‌های امنیت ملی	تاثیرات اقدامات دفاع غیر عامل
حفظ جان مردم	کاهش تلفات جمعیت نظامی و غیرنظامی کشور در برابر تهدیدات و حملات نظامی دشمن به‌عنوان با ارزش‌ترین سرمایه‌های یک کشور
حفظ تمامیت ارضی	تقویت توان رزمی و دفاعی نیروهای مسلح و بالا بردن آستانه مقاومت کشور در حفظ سرزمین و ایجاد بازدارندگی
حفظ سیستم اقتصادی و سیاسی	کاهش آسیب‌پذیری و خسارات تاسیسات، تجهیزات و نیروی انسانی مراکز حیاتی، حساس و مهم اقتصادی، سیاسی، ارتباطی، تولیدی و... در جهت استقرار خدمات و عملیات
حفظ استقلال و حاکمیت کشور	حفظ مراکز عمده هدایت و رهبری سیاسی و نظامی، اجتماعی، زیر ساخت‌های حیاتی و حساس و مهم در برابر تهدیدات آشکار و نهان دشمنان

۶. سازمان‌های بین‌المللی و پدافند غیر عامل

با توجه به هسته اصلی تفکر پدافند غیر عامل مبنی بر اصل دشمن به اهداف خود از طریق اقدامات غیرنظامی، و همچنین تغییر و چند لایه شدن مفهوم جنگ، عرصه‌ی سازمان‌های بین‌المللی، به فرصت و تهدید برای امنیت کشورهای مختلف تبدیل شده است. مجامع بین‌المللی این فرصت را فراهم می‌کنند تا با تحرک دیپلماتیک، از اجماع سازی علیه مواضع خود، جلوگیری و از سوی دیگر، دستور کار های مناسب را در دید نمایندگان کشورهای جهان گذاشت. اگرچه هر آنچه که در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی می‌گذرد، به تحرک دیپلماتیک جاری در این مجامع برنمی‌گردد اما بسیاری از اقدامات نیز وابسته به همین فعالیت‌های سازنده است (Balogun, 1999). سازمان‌های بین‌المللی فرصت‌هایی را ایجاد می‌کند که در روابط دوجانبه و یا بسیاری از حوزه‌های دیپلماتیک ایجاد نمی‌گردد. به طور مثال همکاری‌های متعدد ایران و مصر در قالب سازمان‌های بین‌المللی در حالی است که روابط سیاسی دو کشور قطع می‌باشد. یکی از اهداف مهم پدافند غیرعامل حفظ سرمایه‌های کلان ملی کشور است و به همین دلیل باید عرصه سازمان‌های بین‌المللی را میدان رزمی دانست برای آنکه از رسیدن دشمن به

فصلنامه

پژوهش‌های

روابط بین‌الملل،

دوره نهم، شماره

پیاپی سی و پنجم،

زمستان ۱۳۹۸

ویژه‌نامه تحولات

منطقه‌ای و

بین‌المللی

اهدافش جلوگیری کرد و از سوی دیگر هزینه رفتارهای خصمانه را با تشریک مساعی با کشورهای مختلف جهان، بالا برد. با توجه به اینکه ایجاد آمادگی‌های لازم برای مقابله با دشمن در شرایط تهدیدات از رئوس پدافند غیرعامل است، سازمان‌های بین‌المللی را باید در جبهه‌ی مقابله غیرنظامی با دشمن تلقی کرد. این مجامع بین‌المللی فرصت برجسته‌ای برای کشورها ایجاد کرده است و می‌توان با اتخاذ سیاست تنش زدایی و ایجاد مقابله با راهبردهای کلان توازن صلح آمیز در روابط بین‌الملل، برای ممانعت نسبی کشورها برای ورود به مخاصمه و درگیری برنامه‌ریزی کرد.

۲۶۱

۷. نتیجه‌گیری

پدافند غیرعامل در هسته‌ی اصلی خود فراتر از الگوهای ساخت و ساز و طراحی برای کاهش تلفات سخت است. امروزه جنگ، ابعاد مختلف عرضی و طولی پیدا کرده است. از یک سو مدل جنگیدن از میدان‌های نظامی به عرصه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سایبری و کشیده شده است و از طرف دیگر، جنگ سخت به مقدمه و موخره‌ی خود گره خورده است و تنها در عملیات نظامی نمی‌گنجد. چه بسا فعالیت‌های فرهنگی مختلف، زمینه را برای تعارضات و تهاجمات سخت فراهم کند.

به کارگیری پدافند غیرعامل در جهت مقابله با تهدیدات و تقلیل خسارات ناشی از حملات تهدیدکننده دشمن دفاع را در درون ساختار جامعه‌هایی که امکان مورد تهاجم شدن «ژن» (مثلا حملات هوایی، موشکی، زمینی و...) که آن وجود دارد، قرار دهد. از طرفی نیز بدون و یا کشور مهاجم، موضوعی بنیادی و اساسی برای هر کشور بوده که وسعت و گستره آن تقریباً تمامی مراکز حیاتی و آسیب‌پذیر نظامی، اقتصادی و ... در کشور را در بر گرفته و حفظ امنیت ملی، استقلال سیاسی و اقتصادی و پیروزی به نحو چشمگیری در راس تمامی امور کشورهای مورد تهاجم است. مدیریت پدافند غیرعامل در واقع به دنبال آن است هیچ نوع شناختی از نحوه تهاجم دشمن و روشهای ایراد خسارت نمیتوان به راه حل مناسب برای پیشگیری از آن اندیشید. بنابراین، با درک این موضوع و شناخت هر چه بیشتر از پدافند غیرعامل و عوامل و مولفه‌های تشکیل دهنده آن و همچنین تاثیر آن در امنیت کشور می‌توان راه‌هایی را جستجو کرد که در آن بتوان

خسارات و ضایعات و تلفات را کاهش داد. پدافند غیرعامل شامل اقدامات غیر مسلحانه ای است که موجب کاهش آسیب پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها و تاسیسات، تجهیزات و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن می‌گردد. دفاع غیرعامل به دلیل بالا بردن توان نظامی کشور و کنترل کنندگی اوضاع پشت جبهه، سبب به وجود آمدن تاثیرات روحی- روانی مثبت در شهروندان و رزمندگان می‌شود. اقدامات دفاع غیرعامل، موجب حفظ نیروها برای ضربه زدن در زمان و مکان مناسب و گرفتن آزادی عمل و ابتکار از دشمن می‌شود. پدافند غیرعامل قبل از بروز جنگ باید برنامه‌ریزی، طراحی و اجرا شده و در حقیقت به بهره‌برداری رسیده باشد. در این صورت است که مردم و نظام حاکم می‌توانند با اعتماد به نفس بیشتری به احقاق حقوق خود در عرصه‌ی سیاست‌ها و روابط بین‌المللی بپردازند و با ایجاد بازدارندگی موجب تجدید نظر قدرتهای برتر و دشمنان در به کار گیری طرحهای تهاجمی و براندازی شوند. پدافند غیر عامل قبل از بروز جنگ باید برنامه ریزی طراحی و اجرا شده و در حقیقت به بهره‌برداری رسیده باشد. در این صورت است که مردم و نظام حاکم می‌توانند با اعتماد به نفس بیشتری به احقاق حقوق خود در عرصه‌ی سیاست‌ها و روابط بین‌المللی بپردازند و با ایجاد بازدارندگی موجب تجدید نظر قدرتهای برتر و دشمنان در به کارگیری طرحهای تهاجمی و براندازی شوند.

۸. راهکارها و پیشنهادات

- ۱- ایجاد یک سازمان مرکزی و دارای دو بخش عمده: (۱) امنیتی و عملیاتی؛ (۲) عمومی و اجرای
- ۲- جذب و کاربردی‌تر کردن حوزه‌های تخصصی و علمی پژوهشی با داشتن مراکز تحقیقاتی و آزمایشگاهی
- ۳- تربیت افراد و متخصصین که توان انجام تحقیقات دکترین امنیت ملی در سطح منطقه‌ای و جهانی داشته باشند.

۴- داشتن افراد متخصص در سازمان‌ها و ارگان‌هایی که در هر زمینه‌ای که دارای مبادالت خارجی می‌باشند که آن کالاها و موارد وارداتی را در تمامی حوزه‌های لازم که به پدافند غیرعامل مربوط می‌شود را کنترل و بررسی نمایند.

منابع

قرآن کریم

آرمانفر، محمد علی. (۱۳۹۵). «نقش پدافند غیرعامل در تنش زدایی»، *فصلنامه دانش مدیریت بحران*، شماره پاییز.

اسکندری، حمید. (۱۳۸۹). *دانستنی‌های پدافند غیرعامل*، تهران: انتشارات بوستان حمید.

اعتمادی، مسعود. (۱۳۹۰). *پدافند غیرعامل*، چاپ ۳. تهران: نشر لاهوتیان.

بی‌نا. (۱۳۶۸). *دفاع غیرعامل در ۳۱ کشور جهان، واحد فنی و اجرای امور جنگ*، دفتر سازه‌های امن، وزارت مسکن و شهر سازی.

بی‌نا. (۱۳۸۴). *دفاع غیرعامل در آلمان، شوروی، آمریکا، سوئیس، دانمارک و ...*، دفتر سازه‌های امن وزارت مسکن و شهر سازی.

بی‌نا. (۱۳۸۶). آشنایی با اصول پدافند غیر عامل، خیرگزاری فارس. برگرفته از:

<https://www.farsnews.ir/news/8611070043%20%20%20%20/%D8%A2%D8%B4%D9%86%D8%A7%D9%8A%D9%8A-%D8%A8%D8%A7-%D8%A7%D8%B5%D9%88%D9%84-%D9%88-%D9%85%D9%84%D8%A7%D8%AD%D8%B8%D8%A7%D8%AA-%D9%BE%D8%AF%D8%A7%D9%81%D9%86%D8%AF-%D8%BA%D9%8A%D8%B1%D8%B9%D8%A7%D9%85%D9%84-%D9%82%D8%B3%D9%85%D8%AA-%D8%A7%D9%88%D9%84>. بازبینی شده در ۲۱ فوریه ۲۰۱۹.

جلالی، غلامرضا. (۱۳۸۹). *سیر تاریخی و مفهومی پدافند غیرعامل سیاست دفاعی*، شماره ۷۱ تابستان.

شجاعی مقدم، مهدی. (۱۳۸۷). «اصول و مبانی پدافند غیرعامل»، *کتاب ماه علوم اجتماعی*، شماره دهم، دی.

- صفوی، سیدرحیم. (۱۳۸۵). *نقش پدافند سپاه در تامین امنیت داخلی کشور نقش سپاه در دفاع و امنیت ملی کشور*، تهران: انتشارات سپاه.
- عباس‌پور، جمشید. (۱۳۸۵). *مقدمه‌ای بر اصول و مبانی اساسی پدافند غیرعامل*، تهران: قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص).
- فیروز آبادی، سیدحسن. (۱۳۸۷). «گفتگوی علمی، اصول و ارزش‌های حیاتی در پدافند غیر عامل»، *مجله نگرش راهبردی*، شماره نود و دوم.
- موحدی‌نیا، جعفر. (۱۳۸۳). *دفاع غیرعامل*، مرکز تدوین و برنامه‌ریزی متون درسی سپاه پاسداران، انتشارات عترت.
- موحدی‌نیا، جعفر. (۱۳۸۶). *اصول و مبانی پدافند غیرعامل*، تهران: دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
- موسوی، سید اسماعیل؛ دهقان ساعی، علی. (۱۳۹۲). «دفاع غیرعامل در ۳۱ کشور جهان، اولین سناریو مانور پدافند غیر عامل»، *مجموعه مقالات ششمین کنگره انجمن ژئوپلتیک ایران پدافند غیرعامل*، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- Balogun, j. (1999). *Exploring Strategy Change*, Prentice, Hall, 1999.
- Brandon, P. (2011). *Extreme Management in Disaster Recovery*, Journal of Proceeded Engineering, No.14.
- N,n. (2018). *Civil defense and other emergencies, facility &staff, ferries state university*
- Paine, Frank T.; Anderson, Carl R. (2018). *CONTINGENCIES AFFECTING STRATEGY FORMULATION AND EFFECTIVENE*, Journal of Management Studies, Summer.